Plakát- és Kisnyomtatványtár

[1]A gyűjtemény egyik része a – nagyrészt sokszorosított grafikával készített – *képi dokumentumokból* áll. Ezek közül első helyen kell megemlíteni a grafikai plakátokat. Nem véletlen,

hogy a tár elnevezésében is ott szerepel a *plakát* kifejezés. Ezzel a névadók arra kívánták felhívni a figyelmet, hogy a nemzeti könyvtárban található az ország legjelentősebb számú (megközelítőleg 120. 000 db) és legátfogóbb **grafikai plakátgyűjteménye**, amely felöleli a magyar plakátművészet történetét a kezdetektől (1885) egészen napjainkig. Az 1885-1926-ig terjedő grafikai plakátok digitális képanyaga és adatai elérhető a Magyar Digitális Képkönyvtár [2] adatbázisában. Az 1885-1949 közötti magyar grafikai plakátok adatai pedig a könyvtár online katalógusában teljes egészében hozzáférhetők! Az 1712-től gyűjtött **metszetek és litográfiák**, a céh- és mesterlevelek [3], szabadlapos **albumok**, valamint a többtízezres **exlibris-gyűjtemény** a hazai művelődéstörténet és azon belül a magyar művészettörténet értékes képi dokumentumait őrzi. Diskay Lenke grafikusművész nálunk őrzött, ex librisekből és tárgyi emlékekből álló hagyatékának feltárása és online feldolgozása az elmúlt években történt meg. A hagyaték egy része virtuális ex libris kiállítás [4] keretében is megtekinthető oldalunkon. A képi dokumentumok között a gyűjtemény nagyszámban őriz **számolócédulákat** és **szentképeket** is. A tár hatalmas képes **levelezőlap-gyűjteménye** többek között a helytörténeti és néprajzi kutatások számára szolgáltat bőséges forrásanyagot. Külön említést érdemel a Piarista rendtől gyűjteményünkbe került századelős képes levelezőlapokat tartalmazó állományrész, amelynek teljes digitális képanyaga megjelent DVD-ROM formában, illetve a Magyar Digitális Képkönyvtáron keresztül adatbázisszerűen is kutatható.

A másik nagy gyűjteményrészt alkotják a szöveges dokumentumok, amelyen belül főként kisnyomtatványokat és aprónyomtatványokat találunk. A tár nevében is szereplő *kisnyomtatvány* elnevezés alatt olyan nyomdaipari technológiával, vagy más sokszorosítási eljárással készült szöveges kiadványokat értünk, amelyek terjedelme legfeljebb egy nyomdai ív. Ezt az egy nyomdai ívet gyakran többrét hajtva (ketted-, negyed- és nyolcadrét) használták fel a nyomdák, így e dokumentumok oldalszáma általában nem több mint 16 oldal, ritkább esetben legfeljebb 32 oldal. A tárunkban őrzött dokumentumok közül e kategóriába sorolhatók például a ponyvanyomtatványok, az alkalmi beszédek és költemények, régi disszertációk tézisei, vagy jogi vonatkozású kisterjedelmű nyomtatványok, továbbá minden olyan már említett szöveges nyomtatvány, amely e terjedelmi és formai kritériumnak megfelel. A magyar irodalom és folklór különleges területét képviseli a 18-20. századi ponyvairodalom. Ennek fontos és sok esetben egyedül fennmaradt példányait őrzi a nagy példányszámú (6900 db) **ponyva-gyűjteményünk**. A kisnyomtatványokon belül az egy, vagy két lap terjedelemmel rendelkező szöveges dokumentumokat **aprónyomtatványnak** is nevezik. Ide sorolható a tár **szöveges plakátokból** álló, közel 400. 000 darabos gyűjteményrésze, amely 1850-től kezdve tartalmaz évenként és témák szerint dokumentumokat. Az aprónyomtatványok közül fontos kiemelnünk a Plakát- és Kisnyomtatványtár **gyászjelentés-gyűjteményét**, amely a magyarországi genealógiai kutatás egyik alapvető jelentőségű forrása. Ezek mikrofilm-változatban kutathatók könyvtárunk mikrofilm-olvasótermében, a kutatásban a vezetékneveket tartalmazó jegyzék nyújt támpontot. A tár gyűjtőköre kiterjed a kisnyomtatványok és aprónyomtatványok mellett az annál nagyobb terjedelmű, akár több száz oldalas dokumentumok egy speciális fajtájára is. Az 1860-as évek gazdasági és politikai változásai Magyarországon egy újfajta kiadványtípus megjelenését hozta magával. Ezek az általában kereskedelmi forgalomba nem kerülő – leginkább hivatalos, használati, vállalati, kulturális – nyomtatványok, amelyek gyűjtésére tartalmi és nem terjedelmi okokból került sor.

Gyűjteményünk létrejöttekor mégis az alapvetően meghatározó szempont a dokumentumok terjedelme volt, hiszen az említett kisterjedelmű nyomtatványok, leginkább sérülékenységük miatt, speciális raktári elhelyezést igényeltek. Az is megállapítható, hogy e kisterjedelmű dokumentumok jelentős részét a mindennapi élet könnyen pusztuló, efemer jellegű nyomtatványai alkotják. Elég itt a különböző reklámnyomtatványokra, továbbá a grafikai – és szöveges plakátokra, a röplapokra, a meghívókra vagy a gyászjelentésekre utalni. Az alkalmi beszédek, prospektusok, katalógusok, naptárak, műsorok, meghívók, **menükártyák és étlapok**, valamint a **táncrendek** sokaságából pedig az elmúlt korok emberének mindennapi élete rajzolódik ki. A dokumentumok sokfélesége nem engedi meg, hogy azok típusait mind felsoroljuk, arról egész részletesen további ismertetést és listát találhatnak az érdeklők. Fontosak kortörténeti gyűjteményrészeink is. A tár első világháborús gyűjteménye több tízezer dokumentumot - képeslapokat, röplapokat, plakátokat és egyéb kisnyomtatványokat - foglal magában. Az elmúlt években feldolgozásra kerültek az **1848-49-es és az 1956-os forradalom- és szabadságharc kordokumentumai**, amelyek adatai már online katalógusunkban is kereshetőek. A nálunk őrzött 1956-os plakátok és röplapok [5] pedig digitális változatban mind megtekinthetők honlapunkon keresztül, illetve a Magyar Digitális Képkönyvtár

adatbázisában. A gyűjtemény, az elmúlt időszakban, évente közel 40 ezer darab – főleg köteles-példányként beérkező – dokumentummal növekszik. Tehát akár a korábbi, akár a kurrens gyűjteményrészeket tekintjük, tárunk egyre nagyobb számban gyarapodó állománya nélkülözhetetlen forrást jelent a társadalomtudományi és művelődéstörténeti kutatások számára. A kutatók és olvasók gyűjteményünk által Magyarország történelemének, irodalomtörténetének, művészettörténetének, gazdaságtörténetének, néprajzának, településtörténetének, családtörténetének, egyháztörténetének, reklám- és technikatörténetének legkülönbözőbb aspektusait tárhatják fel alaposabban és ismerhetik meg mélységeiben.

Fedezze fel a Plakát- és Kisnyomtatványtár folyamatosan bővülő gyűjteményét **[6]!**

Grafikai plakátgyűjtemény

[7]A grafikai plakát – ahogy a neve is hirdeti – képi dokumentum.
Megrendelésre készül, konkrét céllal, ezért az alkalmazott grafika körébe sorolják. Üzenetét a kép

erejével közvetíti. Előzménye és párhuzamos, szerényebb társa a szöveges plakát, amelyre az írás dominanciája jellemző. Az első magyarországi grafikai plakát az 1885-ös Országos Általános Kiállítást hirdette, és létrehozója nem kisebb művész volt, mint Benczúr Gyula. A műfaj elterjedése, önállóvá válása természetesen nem egyik napról a másikra következett be: az 1900-as évek elejére alakult ki az a viszonylag egységes nyelvezet, amely a későbbi, modern plakátokra is jellemzővé vált.

[8]A képes plakát a kor lenyomata, művészi és társadalmi értelemben is. Az alkalmazott kifejezésmódban tetten érhetőek az éppen uralkodó stílusok, divatok. Egy – (többnyire) művészeti kérdésekben

járatlan – megrendelő igénye és a grafikus ihlete, elképzelése találkozik a plakát születésekor, és jó esetben a művészi szabadság megtartásával vagy – még egészséges – kompromisszum árán alakul ki a végeredmény. A műfaj képviseletében azok az alkotók emelkedtek ki, váltak elismertekké, akik nemcsak kis kiránduláskénti kóstoltak bele a plakátkészítés rejtelmeibe, és akiknek munkáiban a személyesség, az egyediség, az ötletesség és a kifejezőerő is jelen van, mint például Bíró Mihály, Bortnyik Sándor, Faragó Géza plakátjain.

[9]A művészi érték mellett nem elhanyagolható az a pótolhatatlan információhordozó szerep sem, amelyet a kulturális élet, a kereskedelem, és a politika krónikásaként tölt be a grafikai plakát. A két első funkció már a kezdetektől jelen volt, politikai szerepe a Tanácsköztársaság idején erősödött fel először, és különösen dominánssá az 1950-es években vált. A mindenkori hatalom jó eszköznek találta a képes plakátot propaganda-céljai megfogalmazására, az irányított véleményformálásra.

Ma sokan megkérdőjelezik, latolgatják a plakátművészet túlélésének esélyeit. Nem véletlenül, hiszen korábban a képzőművészet volt az alap, a bölcső, ahonnan a művészek a plakát kifejezőerejét merítették. A mai plakátok zöme tömegtermék: a fotó, sőt, mindinkább a televízió kimerevített reklámképeinek nyelvezetével szól a fogyasztóhoz. Azonban a képzőművészeti vonal folytonosságát is megtaláljuk még néhány kulturális, leggyakrabban, színházi vonatkozású plakáton.

[10] A plakát „az utca művészete” – és itt az utcára ne csak az üzenet átadásának puszta színtereként gondoljunk. A helyszín ugyanis predesztinálja a plakátok sorsát is: hiszen a gyorsan változó hirdetések világában az aktualitását vesztett információ elveszíti jelentőségét. A plakát fölé egy másikat, újabbat ragasztanak, letépik. Az idő múlásával azonban egyre nő az igény az egykori „értéktelen”, színes utcadísz megidézésére. Ezért nagy jelentőségűek azok a közgyűjtemények, amelyek a – sokszor óriási – méretből adódó tárolási, raktározási gondok ellenére is feladatuknak tekintik ennek a dokumentumtípusnak a megőrzését, és hozzáférhetővé teszik azokat a kutatók és a nagyközönség számára is.

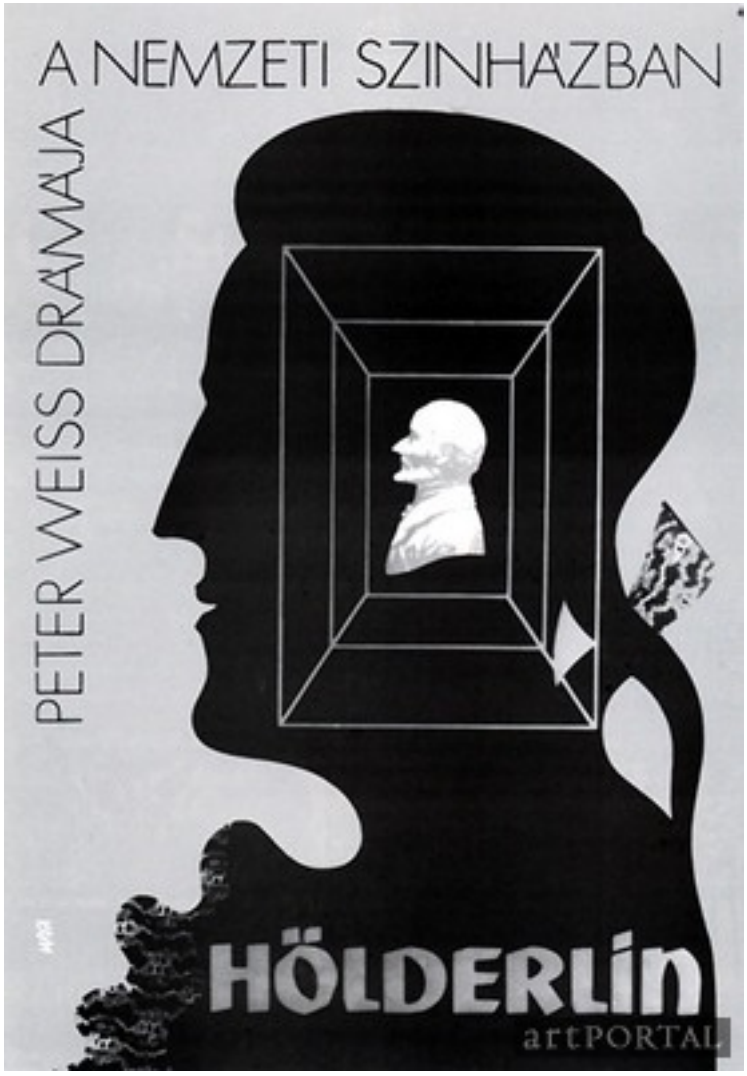

[11]A grafikai plakátokat gyakran alkalmazzák a különféle kiadványok, kiállítások színesítésére vagy akár kizárólagos műfajként is. A Plakát- és Kisnyomtatványtár grafikai plakátgyűjteménye a magyarországi legteljesebb állomány: kb. nyolcvanezer az egyedi plakátok száma, a többespéldányokkal együtt mintegy százhúszezer.

A könyvekkel kapcsolatban közismert kötelespéldány-szolgáltatás minden 50-nél több példányban nyomtatott dokumentumra, így a plakátokra is vonatkozik. Ez a gyarapodási forrás képezi a gyűjtemény alapját.

A teljes plakátgyűjteményben hagyományos cédulakatalógus alapján lehet kutatni (szerző, cím, ETO szám alapján), de fokozatosan növekszik az OSZK online katalógusába (NEKTÁR) kerülő grafikai plakátok száma is. Annak jelentős része, az 1885-1948 közötti időszakból teljes egészében elérhető már az online katalógusban.

Az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtárának régi plakátjai digitális képanyaggal és adatokkal együtt a kezdetektől az 1926-os évvel bezárólag már a Magyar Digitális Képkönyvtár [12]ból is elérhetőek.

Metszetek és litográfiák

[13]Az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtára sokszorosító grafikai technikával készült művészi lapokat is őriz. A metszet és litográfia gyűjteményben olyan képi dokumentumok találhatók, amelyek nem nyomdaipari technika útján, hanem kézi sokszorosító eljárásokkal készültek, acél-, fa-, linóleum-, rézmetszetek, rézkarcok vagy litográfiák.
A gyűjtemény becses darabjai a XVIII. és XIX. századi metszetek, köztük számos látkép, város-ábrázolás, divatkép és a kor híres személyiségeiről készült portré. Az 1945 utáni gyűjteményrész, a kötelespéldány-rendszer hatékony működése miatt átfogó képet nyújt a korszak grafikus művészetéről. A metszetek készítői között neves művészekkel találkozhatunk Barabás Miklóstól Kass Jánosig. A litográfia, avagy kőnyomtatás útján készült grafikák között szintén kiemelkedő művészi értékű lapokat őrzünk.

A régi (1945 előtti) metszetek száma Tárunkban több mint 900, míg az 1945 utáni gyűjteményrész néhány ezer metszetet számlál. A gyűjtemény az olvasóteremben található cédula-katalógusban a grafikusok neve, illetve a metszetek címe szerint is kereshető.

Albumok

[14]A gyűjtemény létrejöttét a nyomtatott dokumentumok sokszínűsége indokolta, ide kerültek azok a könyvszerű képgyűjtemények, képtartalmú díszes kiadványok melyek képzőművészeti alkotásokat vagy reprodukciókat tartalmaznak és méretük, egyediségük, díszes kötésük külön raktározást kívánt.

Jelenleg közel hatszáz albumot őrzünk az 1800-as évektől napjainkig terjedő időszakból.
A gyűjtemény alapját a szabadlapos albumok adják, melyek jelentős része kis példányszámban megjelent sokszorosított grafikai eljárással készült, önálló lapokat tartalmazó mappa.
Számos képzőművész, kiemelkedő grafikus kézi levonatú metszete, ex librise, litográfiája megtalálható a gyűjteményben, melyet kézjegyükkel láttak el, ilyen Ámos Imre, Bernáth Aurél, Vadász Endre vagy Kass János egy-egy albuma.

A kutatást jelenleg cédulakatalógus segíti, melyben szerző, cím és tárgyszó alapján kereshető egy-egy dokumentum a Plakát- és Kisnyomtatványtár olvasótermében, ugyanakkor megkezdődött a gyűjtemény Amicus adatbázisban való feldolgozása ahol törekszünk az egyedi grafikákat tartalmazó albumok analitikus leírására.

Ex librisek

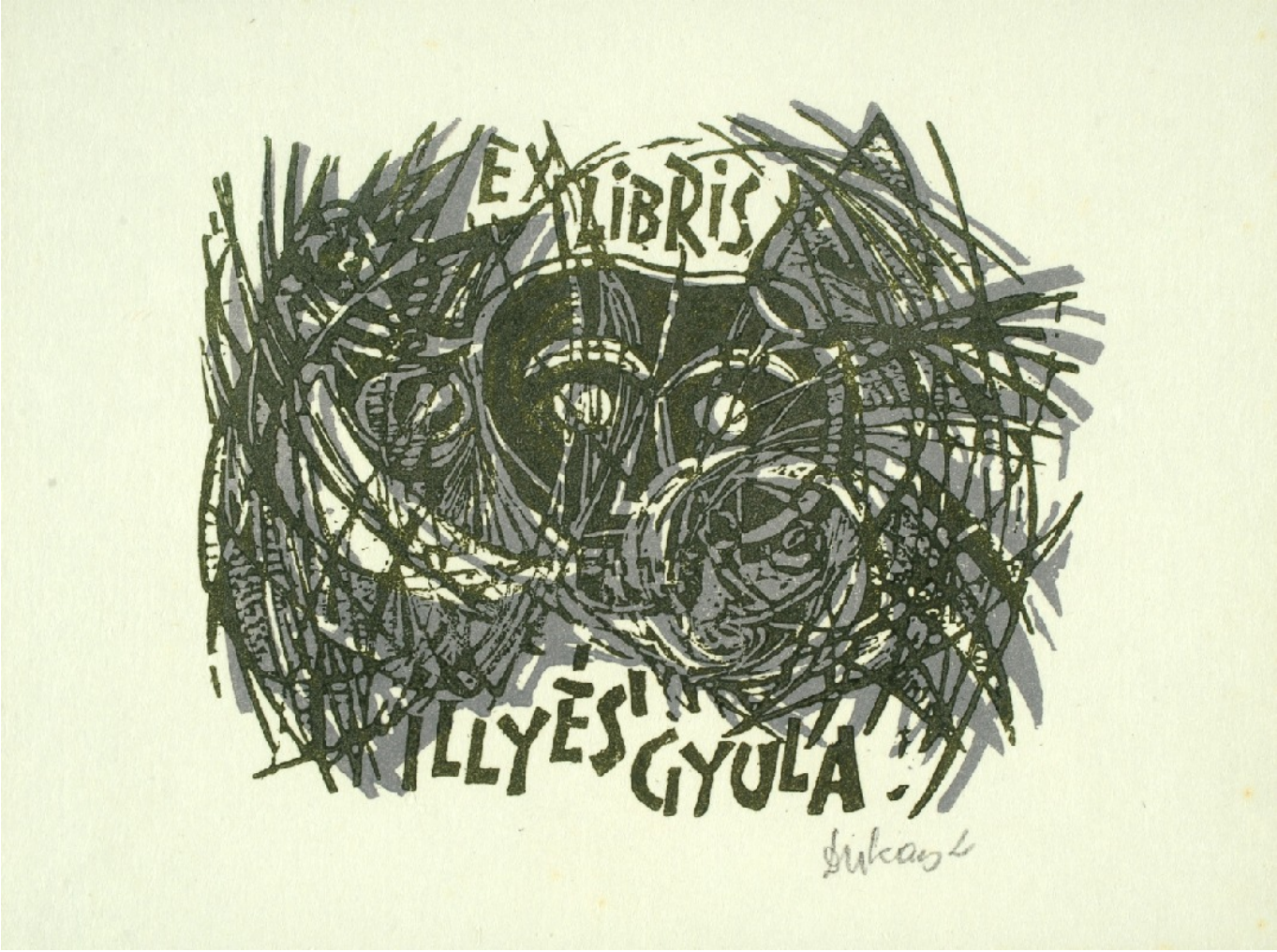

[15]Ma az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtárában található az ország egyik legjelentősebb ex libris gyűjteménye.

Az „ex libris” latin szószerkezet magyar jelentése: „könyvből”. Az ex libris eredeti funkcióját tekintve könyvjegy (könyvcímer), a könyv tulajdonosát megjelölő, gyakran művészi kivitelű kis méretű grafika, melyet rendszerint a könyv táblájának belső oldalára ragasztanak. A kompozícióban az ex libris kifejezés mellett olvasható tulajdonnév a könyv birtokosát jelöli. Figurális ábrázolásaival

kapcsolódhat a könyv tartalmához, utalhat a tulajdonos foglalkozására, gyűjtési körére, egyéniségére, de általánosított mondanivalót is kifejezhet. Nagy segítséget jelenthet a kutatók számára, ha a művész nevét vagy monogramját, esetleg évszámot is tartalmaz.

A Széchényi Ferenc gróf adományából 1802-ben létesült magyar nemzeti könyvtár részét képezte az a kb. 2000 lapból álló könyvtárjegy gyűjtemény, amely leginkább heraldikából állt, de voltak köztük valódi ex librisek is (ezek az alapító könyveit díszítették). A későbbiekben a gyarapodás módjai közül megemlíthetjük az adományozást, a hagyatékokat, az aukciókat, a köteles példányi beszolgáltatási rendszert. Az OSZK ex libris gyűjteménye az 1920-as években kb. 400 darabot foglalt magába. 1928-ban kb. 500 darabbal gyarapodott a gyűjtemény. A példányszám 1942-re már elérte az 1600-at. 1959-ben a Régi és Ritka Nyomtatványok Tára 1429 db. ex librist adott át a Kisnyomtatványtárnak.

Az időhatárokat tekintve a Plakát- és Kisnyomtatványtár gyűjtőkörébe az 1900 után megjelent ex librisek tartoznak (a 17-19. századi ex libriseket a Régi Nyomtatványok Tára őrzi). Ezek kordokumentumként is felfoghatók, hiszen hűen reprezentálják a múlt század művészi stílusainak, divatirányzatainak sokszínűségét éppúgy, mint a közízlés, életmód és politikaváltozás fordulóit. Az ex librisek a tulajdonos neve szerinti betűrendben kerültek besorolásra, elkülönítve a magyar, ill. a külföldi ex libriseket. A Tárban őrzött kb. 34 ezer ex libris nagy százalékban magyar vonatkozású, a művész vagy a tulajdonosa révén kötődik a történelmi, illetve a mai Magyarországhoz. Kb. 4000 a külföldi, leginkább közép-európai és német nyelvterületről származó könyvjegy. Ajándékozás révén lengyel és orosz ex librisek is kerültek az állományba. Az ex libris anyag folyamatos feldolgozás alatt áll, egy része már online módon is elérhető a könyvtár katalógusában.

A magánszemélyektől származó ajándék, ill. hagyaték nagymértékben egészíti ki az állományt. A Tár 1997-ben kapta meg Diskay Lenke 19 895 darabból álló hagyatékát, melyből 17 361 db az ex libris (ez 294 külön opusszámú ex librist, és ezek variánsait, ill. duplumpéldányait foglalja magában). Emellett 81 db kiállítási katalógus, 31 db eredeti rajz, 8 db emlékplakett, 13 db album, 366 db dúc, 20 db. ex libris témájú könyv és folyóirat, valamint 2 096 db alkalmi grafika, metszet, képeslap és egyéb grafika tartozik a hagyatékba.

A könyvtár felvállalta könyvjegyművészek alkotásaiból kamaratárlat, ill. retrospektív kiállítások rendezését is. Az elsőt Bordás Ferenc grafikáiból rendezték 1961-ben, az eddigi utolsó pedig Diskay Lenke emlékkiállítása volt 1999-ben. Az utóbbiról virtuális kiállítás [16] is készült, amely megtekinthető a könyvtár honlapján. Magángyűjtők számára is alkalom kínálkozott anyaguk bemutatására. Így került kiállításra a dr. Semsey Andor gyűjteményéből válogatott anyag 1987-ben.

Jeles könyvjegyművészek, akiknek alkotásait gyűjteményünkben őrizzük:

Magyar alkotók:
Rozsnyay Kálmán, Ade Matild, Bagarus Zoltán, Bakacsi Lajos, Balázsfy Rezső, Bánszky Tamás, Barta Ernő, Bíró Mihály, Bokros Birman Dezső, Bordás Ferenc, Borsos Miklós, Bottka Miklós, Bottlik Tibor, Buday György, Csiby Mihály, Dániel Viktor, Dienes János, Diskay Lenke, Divéky József, Drahos István, Éder Gyula, Egry József, Fery Antal, Forbáth Alfréd, Förstner Tivadar, Gáborjáni Szabó Kálmán, Gacs Gábor, Gácsi Mihály, Gara Arnold, Geiger Richard, Gergely Sándor, Gross Arnold, Haranghy Jenő, Havas László, Helbing Ferenc, Herman Lipót, Jeges Ernő, Józsa János, Kass János, Kékesi László, Király Jenő, Kmetty János, Kolozsváry Sándor, Komjáti-Wanyerka Gyula, Kopasz Márta, Kós Károly, Kozma Lajos, Kőhegyi Gyula, König Róbert, Köpeczi Sebestyén József, Litkei József, Márton Lajos, Medgyesi Ferenc, Menyhárt József, Molnár C. Pál, Müller Árpád, Nagy Árpád, Nagy Árpád Dániel, Nagy László Lázár, Nagy Sándor, Nemes Irma, Németh Nándor, Nikelszky Géza, Oláh István, Perei Zoltán, Petry Béla, Pohárnok Zoltán, Radványi Román Károly, Reich Károly, Révész Kornél, Róna Emmy, Sassy Attila, Sós Zsigmond, Sterbenz Károly, Stettner Béla, Szoboszlai Mata János, Szűcs Pál, Toroczkay Oszvald, Trojan Marian József, Vadász Endre, Várkonyi Károly, Vén Zoltán, Vertel József, Zádor István.

Határon túli magyar alkotók:
Andruskó Károly, Cseh Gusztáv, Deák Ferenc, Feszt László, Gy. Szabó Béla, Imets László, Karancsi Sándor, Molnár Dénes, Plugor Sándor, Vecserka Zsolt.

Külföldi alkotók:
Franz von Bayros; Alfredo Baruffi; Vratislav H. Brunner; Adolf Carl Closs; Alfred Cossmann; Wilhelm Ehringhausen; Erzherzog Eugen; Vitezslav Fleissig; Gustav Klimt; Georg Otto; A. de Riquer; William Unger.

Számolócédulák

Kérje
minden boltban
a
„Karamellás
kávét,"
mert minden dobozban
több darab
tejszínkaramella van.
(A ½ KG.-OS
DOBOZBAN 12 DRB.)
SZENT ISTVÁN
CIKÓRIA KÁVÉPÓTLÉK
SZENT ISTVÁN
TEJSZÍN KARAMELLA
Figyeljetek mit mond a család bölcse:
»Mama a pénzt hiába ne költse,
Mindig Szent István pótkávét vegyen,
Hogy abból nekem is hasznom legyen«.
FRANKLIN TÁRSULAT, BUDAPEST

[17]A XIX. század utolsó harmadában jelent meg a mai pénztárblokk elődje, a tenyérnyi nagyságú, hosszúkás, képes papírszelet a számolócédula. Virágkorát a századforduló idején élte. Gyártók és kereskedők cégük vagy áruik reklámozására nyomatták, amelyet összekapcsoltak a számlaadással. Elegáns fővárosi üzletek, vidéki boltok egyaránt használták. Az üres oldalon a vásárolt árú értékét adták össze, de rajtuk számoltak a kávéházak és vendéglők pincérei is.

A számolócédulákat az előlapot díszítő reklámgrafika sokfélesége jellemzi. Ábrázolnak gyárakat, üzletportálokat, megszámlálhatatlanul sok árucikket, szolgáltatást. Humoruk, stílusuk utolérhetetlen, hol harsogón, olykor kihívóan hívták fel magukra a figyelmet. A kis cédulák nem csak grafikát, hanem háztartási tanácsokat és recepteket is megjelenítettek. Az egykori vevőket szlogenek, rímes sorok szólították meg.

A miniatűr reklámhordozók a kor gyermekeit is megcélozták az ismert édességkészítők, játékkészítők egy-egy árucikkét reklámozó sorozatok formájában. Az egy tenyérben könnyen elférő reklámok nem ritkán hatalmas plakátok formájában is megjelentek. Emiatt a számolócédulákat miniatűr plakátoknak is nevezik.

A ma már reklámtörténeti jelentőséggel bíró cédulák kormeghatározása nem kis feladatot jelent a kutatók számára, hisz az egyéb nyomdai termékekkel ellentétben a nyomda, a megjelenési év és a tervező grafikus neve nehezen azonosítható. A Tárunkban őrzött közel 7000 példányból álló számolócédula-gyűjteményt a hirdető cég vagy a termék nevének betűrendjében lehet keresni.

Szentképek

St. Joannes Nepomucenus.

[18]Tárunkban kb. 2200 szentképet őrzünk, századok (és részben nyomda) szerinti rendezésben. A XVIII. századtól napjainkig gyűjtjük az anyagot, folyamatos beszerzéssel. A szentképek között magyar és idegen (pl. latin, német, stb.) nyelvűek egyaránt találhatók, a szentek ábrázolása gyakran imaszöveggel egészül ki.

A műfaj tágabb értelemben úgy definiálható, mint síkban készült vallásos ábrázolás; szűkebb értelemben pedig úgy, mint a magánájtatosság körébe tartozó grafikai jellegű, kisméretű, imakönyvben őrizhető kép. Témái bibliai jelenetek, Jézus Krisztus, Szűz Mária, szentek (és ereklyéik), hitigazságok. A középkori kolostorok kultúrájához szorosan hozzátartoztak a papírra v. pergamenre festett szentképek. A sokszorosító grafikai eljárások (fa- és rézmetszet, rézkarc) megjelenésével azonban a szentképek tömegcikké váltak, vásárokon és búcsúkon vásárolták őket, egyenetlen művészi színvonaluk a közízlés sokféleségét tükrözi. A 19. sz. közepétől az egyre olcsóbbá váló litográfia, majd a kezdetleges színnyomatok tömege váltotta fel az évszázadokig szokásos rézmetszetű szentképeket.

Az első dátummal jelzett (1423), fennmaradt Buxheimben készült fametszet, Szt. Kristóf a gyermek Jézussal. A 17. sz. flamand mesterei hozták divatba a korabeli virágcsendéletek tökéletességével megfestett pompás virág- és gyümölcskoszorúkba foglalt Madonna- és egyéb szakrális ábrázolásokat. A pergamen lapokra festett ornamentikát gyakran kicsipkézték, így a kép tetszetős, áttört foglalatot kapott. A nevelési és oktatási céllal készült szentképek a hitoktatás és a pedagógiai ösztönzés eszközei. Jutalomként is osztogatták a különböző erényeket jelképező virág- és madárszimbólumokkal díszített, a védőszenteket ismertető szentképeket. A népi gyógyászat a szentképeknek egészségjavító és ördögűző hatást tulajdonított. A búcsúkon gyakran rózsakoszorús Mária Szíve-képecskéket adtak a híveknek. A búcsújáró helyek szolgálatában működő barokk rézmetszők közül legkiemelkedőbb a pozsonyi származású budai mester, Binder János Fülöp, ő készítette az andocsi, bodajki, boldogasszonyi, buda-krisztinavárosi, budavári, kolozsvári, máriabesnyői, mátraverebélyi, óbudai, zemléni és szegedi Mária-kegyképek metszeteit. Az egri Pietàról és a bodajki Segítő Máriáról Tischler Antal (1776-93) egri rajztanár metszet-szentképei ismertek. A csíksomlyói, ercsi, krisztinavárosi, máriabesnyői, modordorfi, nagyszombati, óbuda-kiscelli, radnai, rőtfalvai és tétszentkúti Mária-kegyképek 18. sz-i rézmetszői ismeretlenek.

A későbbi századokban a kegyképtípusok számtalan változata maradt fönn. A búcsújáró helyeken árusított szentképek a kegyképen kívül általában a helység látképét is megörökítik, s gyakran forrásértékűek az építészet- és helytörténet-kutatás számára.

Néhány fontos példa a gyűjteményből: Jézus és Szűz Mária ábrázolásai, Árpádházi Szent Erzsébet, Assisi Szent Ferenc, Szent Antal, Szent Balázs, Szent Gellért, Szent Rita, Szent István vértanú képei. Imakegyhelyek: a Kútvölgyi Boldogasszony kegyhely, Mátraverebély-Szentkút kegytemplom stb. Püspökké szentelés, fogadalomtétel emlékére, papok aranymiséi alkalmából készített lapok.

Képes leveleződlapok

[19]A képes levelezőlapok az 1870-es években jelentek meg az Osztrák-Magyar Monarchia területén. Ezek szabvány levelezőlapra készültek és egyre nagyobb felületet „takartak” el az üzenet számára fenntartott oldalon. A korabeli Posta rövidesen arra kényszerült, hogy mielőbb hivatalosan is engedélyezze a képes levelezőlapok forgalomba hozatalát, amely 1878-ban meg is történt. Az Osztrák-Magyar Monarchia területén 1885-ben engedélyezték a magánkiadások megjelenését, az így kialakult verseny egyre igényesebb, színes lapok megjelenését tette lehetővé. Az üzenet részére fenntartott üres helyet teljesen átvette a kép ezért 1904-1905 között a megosztott címoldal bevezetésével lehetővé vált, hogy üzenet és kép teljes értékű legyen a lapokon. A képes levelezőlap elnyerte ma is érvényben lévő formáját. Az első magyar képes levelezőlapoknak az 1896-ban a millenniumi eseményekre készített sorozatot tekintik, amely a Magyar Királyi Posta kiadásában jelent meg. A képes levelezőlapok közel százhúsz éve vannak jelen életünkben, ezen időszak történései, gazdasági, társadalmi változásai követhetőek nyomon segítségükkel, a polgári lét mindennapjai, ünnepei és a világháborúk egyaránt. A képes levelezőlap a történelmi eseményeken túl képzőművészeti értékeket is hordoz, hisz neves festők grafikusok munkái jelentek meg rajta, mint például Cserna Károly, Bozó Gyula, Fáy Aladár. Kultúránk számos területén fontos forrásdokumentum lehet, emellett ma is igen változatos, mindenki által ismert kisnyomtatvány.

A képes levelezőlap ma már nem csak a gyűjtők érdeklődésére tarthat számot, hisz helyet kapott a múzeumokban, könyvtárakban is. A megélénkült tudományos érdeklődés a dokumentum kortörténeti értékeinek szól, hisz komoly segítséget nyújt a helytörténeti, művészettörténeti kutatásokhoz, de rekonstrukciós munkálatokhoz is felhasználható. Számos épület, köztéri szobor képi ábrázolása csak képes levelezőlapokon maradt fenn.

A Plakát- és Kisnyomtatványtár jelenleg közel kétszázezer képes levelezőlapot őriz, az állománygyarapítás elsősorban a kötelespéldány-szolgáltatásra épül, vásárlási lehetőségeink igen korlátozottak, így korai lapok beszerzésében a gyűjtők segítsége, ajándékozása lehet a megoldás.

A gyűjtemény - a kutatói igények figyelembevételével - két nagy csoportba van sorolva: ez az 1945 előtt, illetve 1945 után megjelent lapok, ezen belül a további felosztás megegyezik.

1) Földrajzi tárgyú lapok, városképek, ahol a települések betűrendben követik egymást. Nagyobb

településeknél, például Budapest, Debrecen, Pécs esetében, további csoportokra bontva találhatók: látképek, középületek, utak, terek, templomok, stb. szerint.

2) Azon lapok, melyek nem köthetők településekhez, tartalom szerint vannak besorolva, ilyen nagyobb gyűjtőcsoportok:

- Történelmi, eseménytörténeti lapok, propagandalapok
- Művészettel kapcsolatos lapok, reprodukciók
- Népéletet, népművészetet feldolgozó lapok
- Alkalmi és üdvözlőlapok
- Reklámlapok

A fentieken kívül a kiadók által forgalmazott leporellók, képes levelezőlap albumok, illetve gyűjtő által meghatározott téma szerint válogatott albumok, gyűjtemények is fellelhetők, pl. Hóman Bálint, a Széchényi Könyvtár volt főigazgatójának képes levelezőlap albuma, és a külön kezelt Piarista-gyűjtemény is idesorolható mely közel tízezer tételt számlál.

Az albumok mellett említést érdemel még két külön kezelt gyűjtemény: Az Első világháborús képes levelezőlap-gyűjtemény, amely tíz-tizenkétezer dokumentumból áll, és a közel huszonötezer darab 1945 előtti külföldi városokat ábrázoló lap is, melyek feldolgozása folyamatos.

A kutatást a tematikus elrendezés alapján készült betűrendes mutatók teszik lehetővé a Tárban, melyeket folyamatosan bővítünk újabb tárgyszókkal, hogy minél specifikusabb keresést biztosítsunk olvasóinknak. A Piarista-gyűjtemény megjelent és kutatható DVD-ROM változatban (Képes levelezőlapok: 10. 000 pillantás Magyarországra, 1896-1916: az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményéből. Budapest: OSZK, Arcanum, 2008). A gyűjtemény egy jelentős része pedig elérhető a Magyar Digitális Képkönyvtárban (kepkonyvtar.hu). Az 1945 előtti képes levelezőlapok feldolgozása folyamatosan történik a könyvtár online katalógusában.

Ponyvák

Talpra magyar!

vagy:

A népfölkelés

rövid magyarázata versekben.

A magyar nép számára irta:

Verbunkos Gyuri.

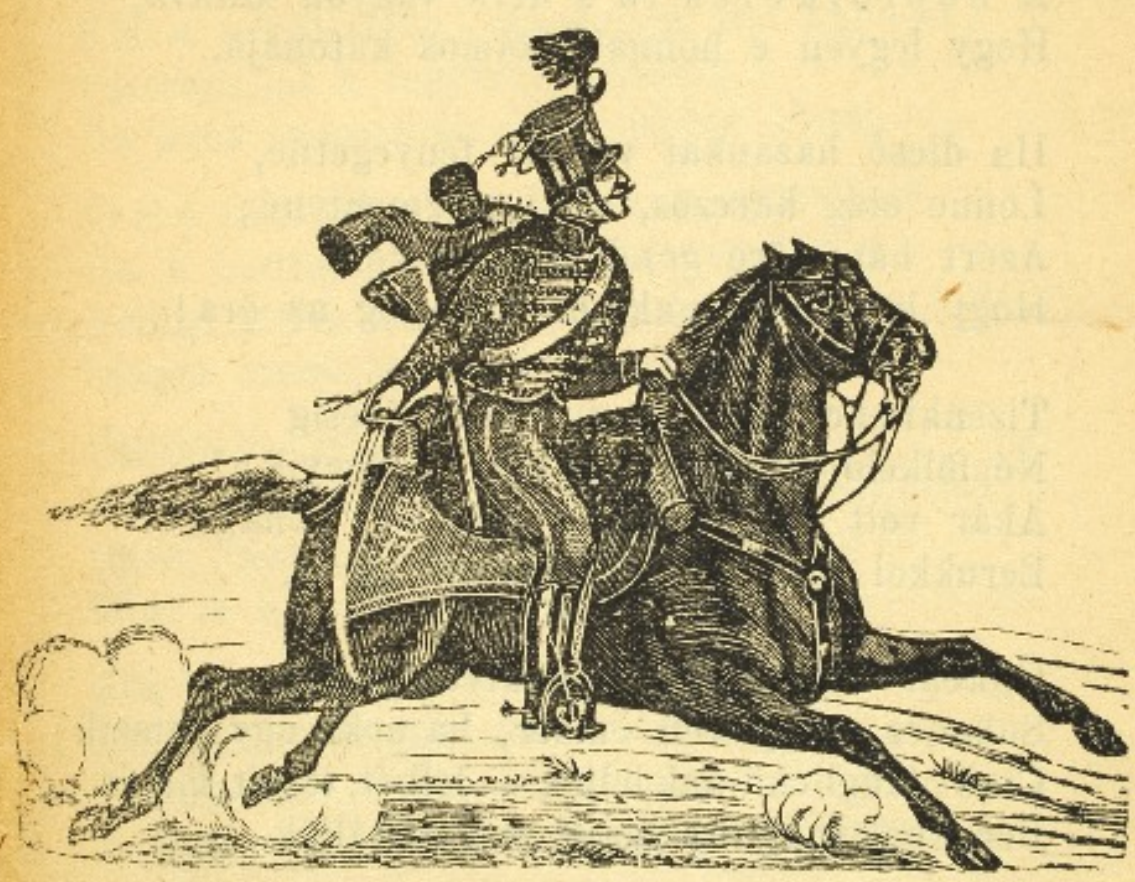

BUDAPEST, 1893.

Nyomatja és kiadja Rózsa Kálmán és neje.
Szentkirályi-utcza 30. szám.

28/60

R 2

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

[20]Tárunkban kb. 6000 ponyva található. Ezek cédulakatalógusban több módon is kereshetők: cím és szerző, nyomda, kiadó, ill. sorozat szerinti betűrendben, emellett szakrendben. Az állomány egyre nagyobb számban kereshető a könyvtár online katalógusában.

A műfajról: régebben a köznép szórakoztatására szánt, vásári ponyván tömegesen árusított, főleg a szegényebb rétegek számára készült irodalmi alkotások. Művészileg igénytelen, alacsony színvonalú művek tartoznak ide, legtöbbször ponyvairodalom-regények.

Többségük verses volt, később került túlsúlyba a próza. Megtörtént eseményt, vagy szélesebb réteget érdeklő hírt verses formában feldolgozó történet egyaránt található köztük. A versek az egyházi ünnepekhez (főként búcsúk, zarándoklatok), a szokásokhoz (lakodalom, temetés), a vallási élethez (csodatörténetek, zsoltárok) kapcsolódtak; a prózák közül a fantasztikus történetek a legállandóbbak: korábban a vallásos csodatörténetek voltak népszerűek, majd a 19. sz. második harmadától kezdve a betyártörténetek és ez szinte észrevétlenül folytatódott a bűnügyi történetekben. Emellett a világi ponyvairodalom gyakori témái a következők voltak: a *históriás ének* (Beregszászi Pál, Kádár István históriája), a *népkönyv* (Hármas história, Hét bölcs mester stb.), a *széphistória* (Árgirus, Genovéva stb.), a *történelmi életrajz* (Attila és Buda, Toldi, Kinizsi, Zrínyi, Rákóczi, majd Kossuth Lajos, Deák Ferenc stb.), a különféle *vándormondák* (Ahasvérus, Faust, Hatvani professzor stb.).

Néhány konkrét példa a tár ponyva-gyűjteményéből:
- PNy. 4: Tatár Péter: Beczkó vára, vagy: Stibor vajda élettörténete. (Verses elbeszélés.) Pest 1857, Bucsánszky (Magyar nép-históriák)
- PNy 9: [Medve Imre] Tatár Péter: A czinkotai nagy itcze, vagy: A kántor és Mátyás király. (Verses elbeszélés) Pest 1857, Bucsánszky (Magyar nép-históriák)
- PNy 99: [Medve Imre] Tatár Péter: Kossuth Lajos születése és szomorú élettörténete, mai napig. - VÖRÖSMARTY Mihály: Szózat. [Költemények.] Pest [186?], Bucsánszky ny.
- PNy 1.076: Énekek a szent háromság dicséretére. 1. Borulunk lábaidhoz. 2. Szent háromságnak az én életemet. stb. Bp. 1876, Bucsánszky ny.

Aprónyomtatványok

Apró. 1912/1

MEGHIVÓ

A KONDOROSI ÖNÁLLÓ IPAROSOK EGYESÜLETE

1912 május 27-én (Pünkösd másodnapján, kedvezőtlen idő esetén következő vasárnap) Kondoroson, a helybeli Sétakertben pénztára javára, a kondorosi zenekar közreműködésével valamint Liker Mihály vendéglős tiszta és pontos étel és ital kiszolgálásával, tüzijátékkal egybekötött nagyszabásu zártkörü

NYÁRI TÁNCZMULATSÁGOT

rendez, melyre kivül czimzett urat és becses családját tisztelettel meghivja a Rendezőség. Beléptidij személyenként 1 korona. Kezdete este 8 órakor. Felülfizetések köszönettel fogadtatnak és hirlapilag nyugtáztatni fognak.

Uraim és hölgyeim!
Ki hát a szabadba
Hol a téli rothadt légtöl
Keblünk felujuland

Ki tehát vigadni a zöldbe
Telt kebellel örvendezve,
Madárdal és zene mellett
. . . . . Ám mily jó.

KNER I., GYOMA

[21]Összefoglaló néven *aprónyomtatvány*nak nevezzük az egy vagy két lapos, azaz kettő vagy négy oldalt kitevő, kisterjedelmű nyomdai kiadványokat. Ez a dokumentum-típus a Tár gyűjteményének legnagyobb példányszámú részét képezi, amely az *1861-től napjainkig* terjedő időszakot felölelően, közel *ötszázezer* könyvtári egységet számlál. A gyűjtemény gyarapodását a kötelespéldány-szolgáltatás, az ajándék és a vásárlás (pl. aukciós vétel) biztosítja.

Az aprónyomtatványok évek szerint vannak csoportosítva és raktározva. Az 1861-től 1952-ig terjedő részgyűjtemény dokumentumai tárgyszó-jelzetet kapnak, így egy adott éven belül téma szerint lehet azokat kutatni. Az olvasótermünkben ehhez rendelkezésre áll egy tájékoztató füzet, amely pontosan tartalmazza, hogy egy bizonyos év milyen tárgyszavakat vesz fel.
1952-től napjainkig a dokumentumok egyszerűsített ETO-jelzetet kapnak, amely még speciálisabb témákra bontást eredményez évenként.

Az aprónyomtatványokat a Tár egy példányban gyűjti, ezek egyedi raktározási jelzettel és katalógussal nem rendelkeznek, így egy adott tárgyszón vagy jelzeten belül az anyag további csoportosítás nélkül, „ömlesztve” található meg.

A gyűjtemény a mindenkori történeti Magyarország területéről származik, amelynek megjelenési formája és tartalma, a századok során, jelentős változásokon ment keresztül.
Jellegzetes típusai: *a meghívók; választási- és politikai röplaplapok és szöveges plakátok; reklámok; vallási szórólapok; sport-, zenei-, képzőművészeti- és egyéb kulturális rendezvények műsorai; tudományos- és társadalmi összejövetelek programjai*.

Az aprónyomtatványok a mindennapi élet eseményeinek leghűségesebb tanúi, példányszámuk pedig, a kor előrehaladtával egyre nagyobb mértékben növekszik. A gyűjtemény dokumentumai híven tájékoztatnak a különböző korokban élt emberek hétköznapjairól és kiemelkedő életeseményeiről, a gyermekkortól egészen a halál pillanatáig. Az előbbit szépen példázza a születési értesítő, az utóbbival kapcsolatban a gyászjelentés említhető. Az iskola, a katonaság, a szórakozás, az utazás, a kulturális élet és az ünnepnapok eseményeiről értesülünk, ha ezeket dokumentumokat kutatjuk. Tágabb értelemben pedig a politikai életről, pártokról és azok programjairól kaphatunk pontos képet. Ezek a nyomtatványok jellegükből fakadóan - a miatt is, hogy tartalmuk hamar aktualitását vesztette - saját korukban általában rövid életűek voltak, legtöbbször az enyészet várt rájuk. Elődeink kitartásának és évszázadokon átívelő előrelátásának köszönhetően, mégis sikerült e dokumentumok tengernyi tömegének egy töredékét megőrizni. Ennek eredményeként ma már gyűjteményes formában állnak rendelkezésre az aprónyomtatványok, hogy kutatók, és érdeklődők ezrei számára legyen elérhetők a máshonnan már fel nem lelhető ismeretek.

Szöveges plakátok

PKSZ. 1926/6
22. téma

GEIGER RICHARD

MÖGHÍVÓ

Ezenöl köztudumásra hozatyik a falu apraja és nagyának, hogy elérkezvén a filokszéra mentös szüretyi idő, tehát elhatároztuk... Ha nem lösz üstökös járás, földrengéssel kisérve, úgy csinálunk jaz idén is

1926. szeptember nevű hónap 12. vasárnaptyán

Gyomán egy nagy bandériumval és körmenetvel egybekötött

SZÜRETYI RICSAJT!

jaz Erzsébet ligetyi pavillonyban és jaz összes kerthelyiségben a gyülvész kezdőgyik megöbédelés után 1 órakor jaz Úri kaszinó mögparkírozott kertjében, onnan indulás fél 2 órakor jaz Kossuth Lajos uccán Gróf Tisza István uccán és jaz Horthy Miklós uccán lö a ligetbe. Lösz ott minden föne.

Példaképpen motor nélküli röpülö masinya, Makaronyiféle derótnélküli világpósta, gömbölyü konyfetyi, hosszú szörpenticsatával és fájn pogári házasságval vegyöst.

Lehöt mögházaskodnyi, mög elválni annyiszo ahányszo csak jó esik. Lösz még szipség verseny is, kacsára dobálás, rudra mászás, zsemlye evis, tübe dugás, zsákba futás, tojás hordozás, amerikai árverés, no mög kugli versöny.

Lopkodni is szabad ha jaz kisbíró kikiabálja, de aki mögfogatik jaz szigorúan megbüntetetik, kóterba csukatik de váltság díjér kejeresztetyik.

A dobáló embereköt mög értesitjük, hogy a kugli versenygisre elgyüjenek ám, a karjukat mög kennyék mög Dijana szessze mer értékes díjjak lösznek adogatva.

Még pediglen eeső díj egy fehér gyapjas bárány, második díj egy tajték szipka, a harmadik díj pedig inni való finom likörös. Gurityani lehet mingyán ebéd után.

Az a jány pedig, ki legsokabb billog néküli anzikcot e tugya adni, mög legtöbbet mögtugya kapkonnyi, no mög, aki legtöbbetszö tud férhö mönnyi, azok kapnak ollan emléköt, hogy jaz staférungba tehetyi, néha mög is nézhetyi.

A táncoló jányoknak, mög legényöknek jó lösz jaz csizmájukat hájval vagy guzli kenócsvel bekenni, hogy ne csikorogjon, mert a hírös Farkasinszki Imre, az alföldi cigánykirály fog muzsikányi érzésvel, hogy: Ereszd el a hajam . . . összhang nékü.

Az egész mulatság kezdödik aznap délután fél 2 órakor, vége pediglen másnap délbe lesz.

Hazafelé mög illögünk, ballagunk,
Mög-mögállunk, osztény itatunk.

A banda hazakisér mindönkit, ha köl húzza akár ítéletnapig.

1 személy biléta délutánra felnőtteknek 5ezer korona, jó előre mögváltva 40 fillér, gyermekeknek 2ezer kor., jó előre váltva 16 fillér. 1 személy biléta este a táncra 20ezer kor., jó előre mögváltva 1 pengő és 60 fillér.

Minden huncutságról és jó időről gondoskodva van, de ha azért még is földrengés vagy hóvihar lenne akkor a következő vasárnap előrül kezdjük az egészet.

Tisztelettel az ifjuság **Rendezőbandája.**

Kner Izidor könyvnyomdája, Gyoma

[22]A grafikai plakátokat gyakran alkalmazzák a különféle kiadványok, kiállítások színesítésére vagy akár kizárólagos műfajként is.

A szöveges plakát rendszerint az egyik oldalán egy vagy több színnyomással előállított nagyméretű falragasz nyomtatvány. A megközelítőleg 400. 000 darab ilyen dokumentum az 1850-től napjainkig terjedő időszakot öleli fel. Ahogy más tári dokumentum esetében, úgy a szöveges plakátnál is, a gyarapodás köteles-példány, ajándék és vétel útján történik. A szöveges plakátokat általában egy példányban őrizzünk a tárban.Ezek egyedi raktári jelzettel nem rendelkeznek és nincsenek külön katalogizálva.

Az anyag évek szerint van rendezve, dobozolva és raktározva, s ezen belül téma szerint kereshetünk. 1850-től 1950-ig a témára keresés tárgyszavak útján történik, e tárgyszavak természetesen az adott kor társadalmi, gazdasági arculatát tükrözik. 1951-től 1995-ig egyszerűsített ETO jelzetek alapján vannak szakozva a szöveges plakátok, mivel témáik a különböző területek fejlődésével egyre differenciáltabbá válnak. 1996-tól pedig ismét tárgyszó-rendszer a rendező elv, de természetesen már más tárgyszavakkal, mint a gyűjtemény kezdetekor. A tárgyszavazásra való visszatérést a beérkező szöveges plakátok csökkenő száma tette újra indokolttá.

A szöveges plakát legtöbbször pontos, precíz, részletekbe menő, sok információt tartalmazó, adatokban gazdag dokumentumtípus. Főleg egy hivatalos szerv, vagy intézmény egyik legfontosabb tájékoztatási eszköze volt a város lakossága felé.

Korabeli szerepe a szűkebb, vagy tágabb közösséggel való tényközlés volt. E szerepet azonban ma már leginkább más kommunikációs csatornák látják el, ezért is csökkent jelentősen a szöveges plakátok száma. Főbb típusai a közigazgatási, választási, politikai felhívások, műsorközlő és ismertető, gazdasági és társadalmi eseményekről szólnak. Ahogy változik a kor, úgy változik maga a plakát is, bizonyos tartalmú és jellegű plakátok száma csökken, esetleg teljesen eltűnik, de van, hogy újak is megjelennek. A korszakról-korszakra egyre kevesebb lesz a tiszta profilú szöveges plakát, e dokumentumtípus gyakorta összemosódik a grafikai plakáttal. Csökkenő jelenléte ellenére szerepe ma is vitathatatlan, és a mai szöveges plakátok ugyanazt hivatottak szolgálni, mint kétszáz évvel ezelőtt.

Gyászjelentések

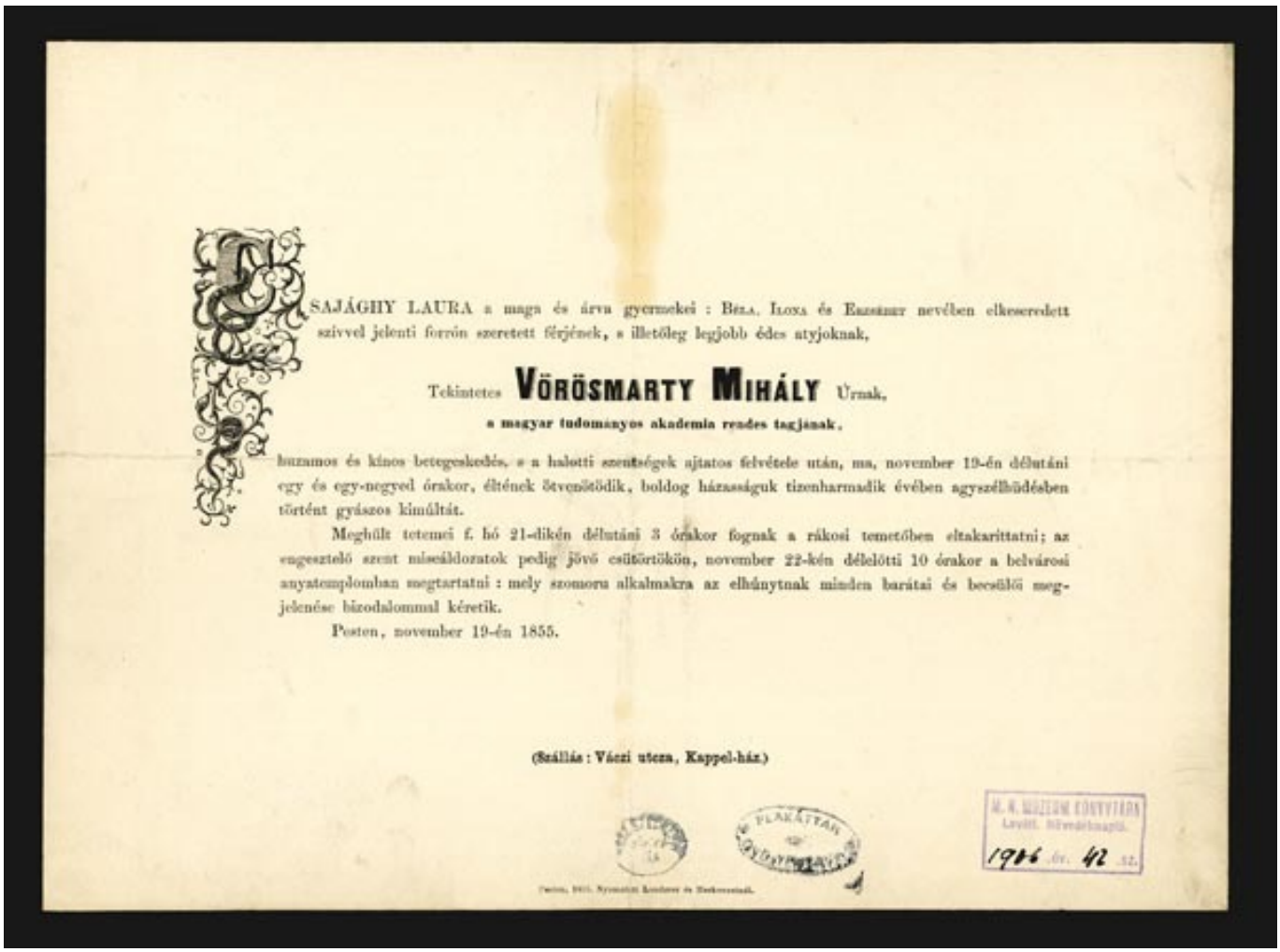

SAJÁGHY LAURA a maga és árva gyermekei : Béla, Ilona és Emánuel nevében elkeseredett szivvel jelenti forrón szeretett férjének, s illetőleg legjobb édes atyjoknak,

Tekintetes **VÖRÖSMARTY MIHÁLY** Úrnak,

a magyar tudományos akademia rendes tagjának,

hosszas és kínos betegeskedés, s a halotti szentségek ajtatos felvétele után, ma, november 19-én délutáni egy és egy-negyed órakor, élték ötvenötödik, boldog házasságuk tizenharmadik évében agyszélhüdésben történt gyászos kimúltát.

Meghült tetemei f. hó 21-dikén délutáni 3 órakor fognak a rákosi temetőben eltakarittatni; az engesztelő szent miseáldozatok pedig jövő csütörtökön, november 22-kén délelőtti 10 órakor a belvárosi anyatemplomban megtartatni : mely szomoru alkalmakra az elhúnytnak minden barátai és becsülői megjelenése bizodalommal kéretik.

Pesten, november 19-én 1855.

(Szállás : Vászi utcza, Kappel-ház.)

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
1906 év. 42 sz.

[23]A gyászjelentés olyan magánéleti dokumentum, amely valakinek a haláláról értesít. A Plakát- és Kisnyomtatványtárban ilyen dokumentumokból - a duplumokkal együtt - egy kb. 700.000 darabot tartalmazó, önálló gyűjtemény található. 2003. január 31-én létrejött egy megállapodás az OSZK és a Genealogical Society of Utah között a teljes gyűjtemény rendezésére, mikrofilmezésére és digitalizálására. A mikrofilmváltozat az OSZK mikrofilm olvasótermében (7. szint) kutatható, a digitális képanyag pedig a közeljövőben elérhetővé válik az egyedi neveket tartalmazó adatbázissal együtt a könyvtár honlapján keresztül. Állományvédelmi okokból a gyászjelentés-gyűjtemény kizárólag mikrofilmen kutatható.

A mikrofilmezett anyag jelenleg a következő módon kereshető:

1) 18.-19. századi kéziratos szomorúlevelek: személyes hangú magánlevelek, e dokumentumok minden oldala mikrofilmre került. Kereshető a családnév (vezetéknév) és az egyéni név (keresztnév), asszonyoknál a férj neve és a teljes leánykori név szerint. A női nevekről utaló készült (245 db).

2) 18.-19. századi nyomtatott szomorúlevelek: a nyomtatott szöveget kézírással címezték, egészítették ki, formájuk még őrzi a kéziratos szomorúlevelek sajátosságait, ezért a dokumentum minden oldala mikrofilmezésre került. Kereshető családnév (vezetéknév) és az egyéni név (keresztnév), asszonyoknál a férj neve és a teljes leánykori név szerint. Utaló készült a lényegesen eltérő írásmódú nevekről, valamint a női nevekről (1765 db).

3) Alapgyűjtemény: szoros betűrendben tartalmazza a teljes modern nyomtatott gyászjelentéseket. A rendszó a családnév (vezetéknév), ezt követi az egyéni névelem (utónév), ezen belül az elhalálozás éve. Összetett családnevek együtt alkotják a rendszót.

Pótlás: A mikrofilmezés után az alapgyűjteményhez beérkezett modern anyag betűrendben, kereshető a családnév (vezetéknév) és az egyéni név (keresztnév), asszonyoknál csak a férj neve szerint (1871db).

Menükártyák

A budapesti m. kir.
tudomány-egyetem
lakomája.
Ujjá alakittatásának
százados évfordulója
alkalmából.
1880. évi május hó 15-én
d. u. 4 órakor
a
Hungáriában.

[24]A menükártya baráti találkozók, bálok, bankettek, szilveszteri mulatságok, diplomáciai fogadások különleges, az eseményre szóló ételsorok leírását tartalmazó kézirat vagy nyomtatvány, aminek csak annyi köze van az étteremhez vagy szállodához, hogy ott rendezik meg az eseményt. Miután ünnepélyes alkalomra készültek, még a legrégibb példányok is igen díszes, egyedi kivitelűek, sokszor fotóval, címerrel ellátott remekművek. A menülapokon nincs ármegjelölés és választási lehetőség sem, hiszen egy, az adott eseményre készült ételsort tartalmaznak.

Az elmúlt kor menükártyái sok ismert politikus, művész, vagy egyéb híresség tiszteletére rendezett ünnepség megrendezéséről tanúskodnak.

A magyar menükártyák többsége a XIX. század második feléből származik. Az első ilyen jellegű nyomtatványok nem közölték a menüsort, hanem csak a meghívást rögzítették.

Étlapok

[25]1787-ben életbe lépett egy rendelet, mely kötelezővé tette a fali ártáblák használatát és az árak kifüggesztését. Valószínűleg ez volt az első lépés a nyomtatott étlapok felé, melyek legkorábbi darabjairól nagyon kevés maradt fenn az utókornak. Az első étlapok egylaposak voltak, és az ételek mellett vagy alatt feltüntették az italok árát is. Ez a forma a századforduló idején megváltozott. Díszes kivitelű, többlapos nyomtatványok jöttek divatba. Ebben az időben kezdett rendszeressé válni a külön borlap használata is. Az igényesség nem csak az étlap küllemére, hanem tartalmára is

vonatkozott.

Tárunk napjainkig gyűjti a menükártyákat, itallapokat és étlapokat. Az 1945 előtt megjelent anyag tematikusan rendezett, az 1945 utáni vidék és főváros bontásban, azon belül betűrendben kereshető.

Táncrendek

[26]Hazánkban a bálok – mint annyi más társadalmi esemény – a reformkorban váltak a nemzeti érzés, összetartozás meghatározó jelentőségű kifejezőivé. 1835-ben a pesti jogászok táncvigalmán már magyar nyelvű a táncrend, hangsúlyozottan magyaros a viselet. Báljainkon meghonosodik a verbunkos stílusú polgári társastánc formavilága: a palotás, a körmagyar és a legnagyobb hatású: a csárdás. A kiegyezés idejére a báli évad újjászületett, befogadva a keringőt, a lengyelkét (polkát), az európai társastánc divatzenéjét a magyar táncformák közé.

A táncvigalmak kelléktárához sok minden tartozott, így a táncokat rendező ceremóniamester, a tánctanár. A hölgyek gardedámmal érkeztek. Fontos kellékük volt a táncrend, amelyben a gavallérok jó előre aláírásukkal foglalták le választottjuk egy-egy táncát: a négyest, a keringőt vagy a csárdást.

A báli szezon kiemelkedő eseménye volt az uralkodóház tagjai, az udvar, az állami tisztségviselők és

a tábornoki kar részvételével zajló udvari bál. Az évadnyitó bált évtizedeken át a jogászok szervezték. Rangos eseménynek számítottak a katonai tanintézetek, tiszti kaszinók, altisztek által szervezett bálok, a különféle szakmai körök, szervezetek, ipartestületek táncvigalmai is. Tárunkban a táncrendek betűrendes jegyzékben kereshetők.

1848-49-es és 1956-os Kortörténeti gyűjtemények

BUZDITÁS

A' FELKELT 'S HON MARADT

ŐRSEREGHEZ.

1848.

Szerk. Kiss Dániel,

N. K. Karczagi könyvkötő és az őrsereg tagja.

V 682/66.
10.

[27]

Nemzeti történelmünk mélyebb megismeréséhez, a történelmi tényekkel való szembesüléshez egyéb források felmutatása mellett komoly segítséget adhatnak a politikai tartalmú röplapok, plakátok. Léteznek olyan történelmi korszakok, hirtelen változásokat hozó időszakok, melyeknek szükségszerű produktumai a gyorsan előállítható és terjeszthető kisnyomtatványok, melyek segítségével emberek százezreihez kell rövid idő alatt, szerény technikai eszközökkel a napi információt eljuttatni. Az események szinte teljes története nyomon követhető a röplapok és plakátok hiteles tudósítása segítségével. Hasonló időszakokban létfontosságú volt a tömegek megszólítása, tájékoztatása, így az ilyen típusú dokumentumok ismerete nélkül úgyszólván nem értelmezhető maga a korszak sem. Nem véletlen, hogy olyan változatos, nagyszámú hirdetmény anyaga volt a méltatlanul lezárult 1848-49-es forradalom és szabadságharc időszakának vagy az 1956-os forradalomnak.

A magyar nemzeti könyvtár egyik igen jelentős állományegysége az a több mint másfélezer dokumentum, amely az 1848-49-es forradalom és szabadságharc során, illetőleg az azt követő évben, 1849 decemberéig keletkezett. Ennek a gyűjteménynek jelentős része szöveges plakátokból áll, de természetesen röplapok, rendeletek, tudósítások is találhatók benne.
A másik fontos kortörténeti gyűjteményrész az 1956-os forradalom és szabadságharc dokumentumai, amely közel 1500 darabból áll. Ezeket többségében nyomtatták, de van közöttük stencillel, írógéppel, játéknyomda betűivel és kézírással készült is. A legkorábbra datált darabja október 22-én jött létre. A forradalom és szabadságharc (október 23 - november 4.) idejéből több mint ötszáz aprónyomtatvány származik. A későbbi dokumentumokat részben az ellenállás, részben a megtorlás érdekében adták közre.

A gyűjtemény létrejötte nem a véletlennek köszönhető. Az Országos Széchényi Könyvtárban megalakult Ideiglenes Nemzeti Bizottmány gyűlésén Hankiss Elemér vetette fel ennek szükségességét, mert "történelmi időket élünk". Ennek hatására a korabeli sajtóban felhívás jelent meg "A forradalom dokumentációja készül a Széchényi Könyvtárban" címmel, amelyet a könyvtár Ideiglenes Nemzeti Bizottmánya nevében Dr. Verny [Veredy] Gyula elnök írt alá (Magyar Függetlenség 1956. november 3. esti kiadás 2. o.). Idézet ebből: "Világviszonylatban is egyedülálló lesz ez a gyűjtemény. Nem késői történetírók, hanem a történelmet alakító nemzet önmaga számol be itt azokról a küzdelmekről, melyeket saját maga és az emberiség jövőjéért vívott."

Különgyűjteményünk e két értékes egysége teljes állományra vonatkozó bibliográfiai adatokkal került be könyvtárunk adatbázisába. Az 1956-os forradalom- és szabadságharc röplapjai és szöveges plakátjai pedig már digitális változatban is elérhetők. Így ezek a jelentős kordokumentumok jobban kutathatóvá váltak.

Forrás webcím: https://oszk.hu/plakatok_kisnyomtatvanyok

Hivatkozások:
[1] https://oszk.hu/../../sites/default/files/grafplakat1.jpg
[2] http://www.kepkonyvtar.hu/
[3] http://regi.oszk.hu/cehek/cehlevel.html
[4] https://www.oszk.hu/sites/default/files/virtualis_kiallitasok/ex-librisek_diskay/Diskay_kezdolap.html
[5] http://www.mek.oszk.hu/04000/04056/html/index.htm
[6] https://plakattar.oszk.hu/1956-tortenelem-roplapokon/
[7] https://oszk.hu/../../sites/default/files/grafplakat2.jpg
[8] https://oszk.hu/../../sites/default/files/grafplakat3.jpg
[9] https://oszk.hu/../../sites/default/files/grafplakat4.jpg
[10] https://oszk.hu/../../sites/default/files/grafplakat5.jpg
[11] https://oszk.hu/../../sites/default/files/grafplakat6.jpg
[12] http://www.kepkonyvtar.hu

[13] https://oszk.hu/sites/default/files/Lito_0111.jpg
[14] https://oszk.hu/sites/default/files/Alb_E3v.jpg
[15] https://oszk.hu/sites/default/files/Diskay_0149v2.jpg
[16] http://regi.oszk.hu/hun/kiallit/virtualis/Ex_libris_virtualis_kiallitas/Diskay_kezdolap.htm
[17] https://oszk.hu/sites/default/files/Szamolocedula_01.jpg
[18] https://oszk.hu/sites/default/files/Szentkep_0004.jpg
[19] https://oszk.hu/sites/default/files/Klap45e_Budapest_0208r.jpg
[20] https://oszk.hu/sites/default/files/Pny_1988.jpg
[21] https://oszk.hu/sites/default/files/Apro_1912_0001.jpg
[22] https://oszk.hu/sites/default/files/PKSZ_1924_0006.jpg
[23] https://oszk.hu/sites/default/files/Vorosmarty.jpg
[24] https://oszk.hu/sites/default/files/Menükártya_03r.jpg
[25] https://oszk.hu/sites/default/files/etlap_01.jpg
[26] https://oszk.hu/sites/default/files/Táncrend_0096r.jpg
[27] https://oszk.hu/sites/default/files/Kny_1848.8_0083.jpg